

**LA FILOSOFIA DE LA LITERATURA O LA LITERATURA DE LA
FILOSOFIA. REALITAT I FICCIÓ EN ALBERT CAMUS**

Judit Hernández Carrère

Resum: Albert Camus ha estat un autor difícil d'etiquetar, no només per la seva extraordinària versalitat, sinó també pel seu paper crític i de compromís amb la societat. Tot i la seva formació filosòfica, no es pot oblidar la seva faceta d'escriptor, periodista, crític o portaveu. Així, la manera com la literatura i la filosofia s'interelacionen a les seves obres porta a un resultat peculiar: el refús a la sistematització acadèmica suggereix una millor expressió, més clara i concreta, de les teories filosòfiques a través de les obres de ficció.

Paraules clau: Absurd, vida, pesta, mal, revolta.

Abstract: Albert Camus has been a difficult author to classify, not only in behalf of his magnificent versatility, but also for his critical role and his compromise with the society. In spite of his philosophical formation, we cannot forget his activity as a writer, journalist or critic. As a result, literature and philosophy interrelate in a way which leads to an odd result. That is how the refusal of the academical systematization suggests a more specific and defined expression of his philosophical essays through his fictional writings.

Keywords: Absurd, life, plague, evil, revolt.

Ce cœur en moi, je puis l'éprouver et je juge qu'il existe. Ce monde, je puis le toucher et je juge encore qu'il existe. Là s'arrête toute ma science, le reste est construction. Car si j'essaie de saisir ce moi dont je m'assure, si j'essaie de le définir et de le résumer, il n'est plus qu'une eau qui coule entre mes doigts.¹

1. Introducció

Camus, el filòsof. Camus, el novel·lista. Camus, l'incansable intel·lectual de l'acció i la literatura. Podem topar amb alguna dificultat a l'hora de definir la tasca i les aportacions de les obres d'Albert Camus al panorama social i cultural de la primera meitat del segle XX. És cert que va declarar en més d'una ocasió que era més moralista que filòsof; és veritat, és clar, que va estudiar filosofia a la Universitat d'Algèria i que va treballar en el *diplôme d'études supérieures*, però en cert sentit la seva modesta afirmació està justificada. El fet és que Camus va combinar consideracions morals i emocionals amb qüestions intel·lectuals, cosa que li va permetre fer una aportació extraordinària a la vida i les idees de la seva època: va enfocar problemes metafísics d'una manera molt particular i amb un èmfasi especial, alhora que va arribar a conclusions generals sobre l'existència humana a través d'una desconfiança instintiva i una consciència directa amb els éssers humans en la seva individualitat.²

La manera de transmetre les seves idees i pensaments no deixa indiferent. Camus no tenia, segurament, el carisma de què van gaudir personatges com ara Jean-Paul Sartre, però era conscient dels seus límits, dins dels quals es va esforçar per comprendre el seu temps, no com un pensador

¹ CAMUS Albert, *Le Mythe de Sisyphe*, París: Gallimard 1989, p. 35.

² Segons ell, la història del pensament és la història de diferents punts de vista en conflicte, de conviccions privades disfressades de veritats universals. És per això que es dedica a l'home en concret, a l'individu sol.

que s'interroga sobre realitats que li són alienes, sinó des de la seva pròpia experiència com a home. Segons ell mateix: «Je ne suis pas un philosophe et je ne sais parler que de ce que j'ai vécu»³. Així, les seves idees i reflexions provenien de la mateixa realitat viscuda: la vida era, per a ell, filosofia. Amb tot, no va dedicar-se exclusivament a la filosofia ni va reservar el seu geni únicament per a la creació literària; no es va dedicar a ser un filòsof que teoritzava sobre l'art en general o la literatura en particular; tampoc va convertir-se en un literat que considerava que els seves creacions literàries no anaven de la mà amb l'anàlisi de les seves idees. En ell, les relacions entre literatura i filosofia es van fer patents. Tot i així, no es fa tant clar veure fins on arriben aquestes relacions i com es poden distingir. El mètode de Camus va basar-se en l'exposició de les diferents idees filosòfiques que va utilitzar en les seves ficcions per tal de mostrar, aclarir i donar exemples sobre aquestes idees. Tanmateix, els personatges, els diàlegs, les idees de les ficcions no van ser un mer revestiment d'unes tesis. Més encara, les seves ficcions amagaven un transfons més filosòfic que els assajos pròpiament dits.

Les relacions entre literatura i cultura formen un tot unit i inseparable, ja que no podem separar la creació literària del complex dinamisme de la vida sociocultural d'una època determinada. Així, la literatura no és un esdeveniment cultural separat, aïllat i tancat sobre ell mateix, sinó que produeix una relació activa amb tota la resta de discursos que conformen la bastida de la vida cultural. En conseqüència, el llenguatge que utilitza la literatura és un discurs artístic que es nodreix dels diferents discursos socioculturals, i d'aquesta manera es relaciona íntimament amb la filosofia en tant que element indissoluble de la cultura. L'objecte estètic o la creació artística és, doncs, el llançament d'una activitat encaminada cap a una visió concreta sobre l'home i el món. L'obra d'art és un tipus de comunicació a

³ CAMUS, Albert, *Essais*, París: Gallimard 1972, p. 753.

través d'una determinada forma estètica; hi ha una interacció que no es pot deixar de banda i que, en Camus, va jugar un paper essencial en aquest procés comunicatiu.

2. La literatura i la filosofia com a manera de pensar l'home

És rellevant que, a les novel·les camusianes, s'hi troba una expressió de l'existència humana i, a la vegada, de la pròpia existència-experiència de l'autor. No demostra res a ningú, sinó que pretén posar de manifest certes qüestions a partir de la creació d'uns personatges que, des de la ficció, s'encaren a una realitat: certament, aquesta existència no es pot abordar des d'una talaia situada en una esfera a part; per això Camus proposa una sèrie de personatges que escenifiquin allò que no podria transmetre a partir dels termes més o menys tècnics d'un assaig purament teòric. D'aquesta manera la filosofia no s'ocupa, tal i com afirma Ortega y Gasset, de la cosa en si, sinó de la cosa a la nostra vida⁴. L'home és la gran preocupació de la vida, la qual és concreta i única; la realitat forma part de l'home. En paraules d'Unamuno:

«La filosofía responde a la necesidad de formarnos una concepción unitaria y total del mundo y de la vida, y como consecuencia [...] un sentimiento que engendre una actitud íntima y hasta una acción. [...] Nuestro modo de comprender o de no comprender el mundo y la vida, brota de nuestro sentimiento respecto a la vida misma».⁵

Efectivament, veiem com la filosofia es relaciona estretament amb la recerca d'una doctrina vital, la qual cosa és una de les característiques de la literatura de l'època de Camus. La vida és filosofia, o la filosofia és vida, tant

⁴ ORTEGA Y GASSET, José, *Qué es filosofía?*, Madrid: Alianza 2005, p. 232.

⁵ UNAMUNO, Miguel, *Del sentimiento trágico de la vida*, Madrid: Espasa-Calpe 1971, p. 142.

és: a partir de la visió del que representa la vida per cadascú, emprenem accions davant dels problemes i els esculls que trobem al llarg del nostre camí vital de la mateixa manera que fan alguns dels personatges de narracions com *La Peste*: «Maintenant, je sais que l'homme est capable de grandes actions»⁶.

Per veure de manera més manifesta la complexa relació que s'estableix entre els seus assajos i les seves novel·les més abstractes i filosòfiques, és indispensable parar atenció a la seva actitud quant a la vida i l'art, elements que, naturalment, estan relacionats. Segons René Girard, «literatura y vida se convierten en una sola cosa, no porque la literatura imite a la vida, sino porque la vida imita la literatura»⁷. La literatura és la pintura de l'experiència. Camus va personificar en els seus escrits el millor de la consciència moral del món contemporani i va presentar un complet estil de vida; de fet, va ser una figura concurrent i exemplar pel seu temps. Amb una modèstia característica va refusar el paper de guia i guardià de la consciència dels altres, ja que la literatura li servia com a forma de fer valer la llibertat i la dignitat. És per aquest motiu que va escriure novel·les d'una moral predominant i un contingut marcadament filosòfic. A les ficcions no va deixar de ser un testimoni de la seva època, però la seva aproximació va ser molt diferent, perquè va investigar causes i va proporcionar solucions. No va fer judicis morals perquè concebia l'art com un mitjà per entendre o justificar, no com un vehicle que jutja. Així, no és estrany que afirmés: «Les grands romanciers sont des romanciers philosophes, c'est-à-dire le contraire d'écrivains à thèse, car ils on fait le choix d'écrire en images plutôt qu'en raisonnements»⁸.

La ficció de Camus tracta, generalment, de l'absurd o la revolta, però descrits en termes no conceptuals. El qüestionament metafísic és insinuat constantment a les seves novel·les, però és expressat partint dels termes de

⁶ CAMUS, Albert, *La Peste*, París: Gallimard 1975, p. 163.

⁷ GIRARD, René, *Literatura, mimesis y antropología*, Barcelona: Gedisa 1984, p. 29.

⁸ CAMUS, Albert, *Le Mythe de Sisyphe*, op. cit., p.136.

l'experiència i el testimoni humans. «L'objet de l'art [...] s'est étendu de la psychologie à la condition de l'homme»⁹. L'art ha de parlar de l'home, i les seves obres, tant de ficció com d'assaig, parlen de l'home i la seva condició. Per Camus, el gènere novel·lesc no té per què separar-se de la vida i embellir-la tot creant un univers tancat amb uns personatges perfectes. Certament, podem considerar la creació novel·lesca com una mena de refús del real, però «Ce refus n'est pas une simple fuite. Doit-on voir le mouvement de retraite de la belle âme qui [...] se crée à elle-même.»¹⁰ Citant Girard un cop més, «la obra no puede ser considerada sin más ni más como una broma y exaltada como un producto del arte por el arte.»¹¹ Camus va veure, en la novel·la i l'art en general, com l'obra pot presentar-nos un món imaginari creat com a correcció del món real; l'home pot dotar-se, a la ficció, amb les qualitats i les condicions que busca, en va, en el seu dia a dia; és així com la moral de la incertesa es combina amb una gran ambició. D'aquesta manera, la forma artística donada al contingut és el mitjà principal per fer-ho. «L'oeuvre n'est qu'un morceau taillé dans l'expérience, une facette du diamant où l'éclat intérieur se résume sans se limiter.»¹² Si l'obra d'art, el fet de crear, «c'est ainsi donner une forme à son destin»¹³, les seves pròpies expectatives van quedar totalment cobertes.

La forma o l'estil consisteix, fonamentalment, en una correcció estètica del món a través de la redistribució en un tot d'elements agafats de l'experiència humana. La novel·la i la literatura en general, no és ni un rebuig complet ni una acceptació de la realitat: és rebuig i acceptació, tensió a partir de la qual en resulta l'art. La novel·la filosòfica és, en la seva millor expressió, més propera a la vida que no pas el millor tipus o estil de novel·la psicològica. Camus presenta la realitat utilitzant mètodes com ara un llenguatge controlat i

⁹ CAMUS, Albert, *L'Homme révolté*, op. cit., p. 67.

¹⁰ *Ibid.*, 303.

¹¹ GIRARD, René, *Literatura, mimesis y antropología*, op. cit., p. 30.

¹² CAMUS, *Le Mythe de Sisyphe*, op. cit., p. 120.

¹³ *Ibid.*, 126.

ordenat, el simbolisme, les disposicions, les formes, l'ambigüitat i la ironia. És així com, precisament, a diferència d'altres contemporanis seus, va escriure unes novel·les que poden ser considerades especialment significants pel nostre temps i perdurables treballs de literatura en el seu sentit més propi: manté un equilibri apropiat entre el seu pensament i el seu art. Ens ofereix l'espectacle d'un escriptor que s'acosta al filòsof a través d'un desplegament delicat, perspicaç i original dels recursos de la ficció en prosa. Aquesta és la manera més simple en què, posant en imatges la seva filosofia, Camus continua sent un novel·lista mentre expressa la seva pròpia visió de la condició humana. En poques paraules, les seves experiències subjectives van de la mà amb els dilemes filosòfics.

2. O *La Peste* o l'home

A principis de gener de 1941, Camus va marxar de Lyon en un tren cap a Marsella, des d'on pretenia embarcar-se cap a Argèlia; degut al temporal d'hivern va haver d'abandonar el tren i va embarcar directament cap a Orà, que fa fer de plataforma de llançament, entre 1941 i 1942, d'una de les seves obres més conegudes i fascinants: *La Peste* (1947). Emmarcant aquesta obra dins el context de la literatura de compromís moral i de recerca de doctrina vital, hi ressonen elements d'aquesta recerca amb la pròpia filosofia vital de l'autor. En efecte, Camus reflectia les seves inquietuds o allò que representaven els conceptes essencials de la seva filosofia a través de la seva mateixa experiència, més que no pas donant definicions. *La Peste* no és una excepció dins la seva producció, sinó que, a més, va de la mà amb *Le Mythe de Sisyphe* (1942) i *L'Homme révolté* (1951)¹⁴.

¹⁴ D'ara endavant, a les citacions s'utilitzaran les següents abreviacions per a les obres de Camus: LP: *La Peste* (1975), LMS: *Le Mythe de Sisyphe* (1999), HR: *L'Homme révolté* (1951).

Algunes de les idees apuntades a *Le Mythe de Sisyphe* van prendre la forma d'un exemple pràctic amb *La Peste*, alhora que algunes de les qüestions més rellevants d'aquesta última van acabar desenvolupant-se més extensament a *L'Homme révolté*. Per exemple, tot i que aquesta última obra d'assaig es va publicar l'any 1951, alguns dels seus passatges més importants daten de 1945, moment de gestació de l'obra de ficció¹⁵. Essencialment, el tema de *La Peste* constitueix, alhora, la imatge de les idees apuntades a *Le Mythe de Sisyphe* i el marc d'una investigació més profunda i detallada per a *L'Homme révolté*: el desenvolupament de l'humanisme ateu en lluita contra una condició humana injusta i dolorosa.

Efectivament, *La Peste* i *L'Homme révolté* incorporen el motiu de la revolta –que ja apareixia a *Le Mythe de Sisyphe*– i investiguen com es podria refusar un destí històric d'opressió i d'injustícia sense dirigir-se cap al camí del nihilisme o del totalitarisme. L'assaig sistematitza la reflexió dels problemes essencials, d'ordre moral, metafísic o estètic que la novel·la ja havia posat de manifest de forma indirecta. Així doncs, la idea de la revolta és presentada, en termes d'una moral pràctica, en obres de ficció. De fet, la formulació filosòfica que utilitza a *L'Homme révolté* es dona, sovint, en un llenguatge hermètic, poc accessible o vague. El cert és que les obres de ficció ofereixen un espectacle intensament humà, molt més que els assajos, mostrant l'home sol encarat honestament als problemes de la consciència contemporània. Vegem-ne un exemple: en primer lloc, a *Le Mythe de Sisyphe* apunta la idea segons la qual «ce monde en lui-même n'est pas raisonnable, c'est tout qu'on en peut dire. Mais ce qui est absurde, c'est la confrontation de cet irrationnel et de ce désir éperdu de clarté dont l'appel résonne au plus profond de l'homme»¹⁶; després a *La*

¹⁵ Ja als seus *Carnets II* Camus, des de 1942, treballa les notes del que ha de ser un assaig sobre la revolta: «Faire tout sauter. Donner à la révolte la forme du pamphlet. La révolution et ceux qui ne tueront jamais. La prédication révoltée. Pas une seule concession.» (Camus 2013, 179).

¹⁶ CAMUS, *LMS*, op. cit., p. 38.

Peste amplia un pèl més el concepte afegint que «Rieux [...] marchant toujours, pressé de toutes parts, interpellé, il arrivait peu à peu dans des rues moins encombrées et pensait qu'il n'est pas important que ces choses»¹⁷; amb *L'Homme révolté* ho concreta dient que «la révolte naît du spectacle de la déraison, devant une condition injuste ou incompréhensible. Mais son élan aveugle revendique l'ordre au milieu du chaos et l'unité au coeur même de ce qui fuit et disparaît»¹⁸. Certament, a les dues obres d'assaig ens anuncia, amb un estil impersonal, els pensaments o les hipòtesis que li suggereixen uns determinats fets de l'experiència, però la millor manera d'il·lustrar-los és a través de les ficcions. Conseqüentment, a *La Peste*, després d'haver viscut tot el procés de la lluita contra la malaltia, d'haver vist l'afany incansable dels personatges per intentar donar un sentit a allò que no en té, l'escriptura es fa molt més propera i entenedora, il·lumina una certa sensibilitat associada a la circulació d'idees de l'autor. La instantània que ens mostra la ficció queda molt més clara que no pas si es transmet una idea a través d'imperatius o d'impersonalitat.

Alguna cosa de l'habilitat artística excepcional de l'autor es pot veure en la manera com, per cada ficció, escull una forma que li serveix per fomentar una perspectiva particular sobre l'absurd i la revolta, això és, la no conformitat envers aquesta absurditat. En el cas de *La Peste*, el narrador Bernard Rieux es revolta conscientment contra l'absurd, s'alça contra les seves condicions de vida i els fins de la creació: davant del dolor i la mort, planteja l'exigència de felicitat i el refús de la salvació. Aquí trobem plasmada, en accions – concretament, en l'acció d'aquest personatge conductor– el que ja apuntava a *Le Mythe de Sisyphe*: «entre la certitude que j'ai de mon existence et le contenu que j'essaie de donner a cette assurance le fosse ne sera jamais comble.»¹⁹ En

¹⁷ CAMUS, *LP*, op. cit., p. 299-300.

¹⁸ CAMUS, *LHR*, op. cit., 29.

¹⁹ CAMUS, *LMS*, 36.

L'assaig següent, aquesta idea ja s'ha anat desenvolupant i prenent la forma de la revolta metafísica: «*la révolte métaphysique est le mouvement* par lequel un homme se dresse contre sa condition et la création tout entière. Elle *est* métaphysique parce qu'elle conteste les fins de l'homme et de la création.»²⁰ En Rieux es plasma la negativa d'acceptar un estat de la vida que es sent insuportable; es tracta d'un valor no donat a priori, ja que es descobreix, per primera vegada, en la mateixa realització de la revolta. «Rieux hochait la tête pour l'approuver, incapable de parler. Cette détresse était la sienne et ce que lui toradit le coeur à ce moment était l'immense colère qui vient à l'homme devant la douleur que tous les hommes partagent.»²¹ S'ha d'acceptar la simple i pura veritat de la condició humana: que els homes moren i no són feliços, però això no ha d'impedir lluitar pels valors que ell mateix creu que són justos, solidaris i dignes de ser reclamats: «Je me fais une autre idée de l'amour. Et je refuserai jusqu'à la mort d'aimer cette création où des enfants sont torturés. Ce que je hais, c'est la mort et le mal.[...] Et [...] nous sommes ensemble pour les souffrir et les combattre.»²² D'aquesta manera, quan Camus manifesta la pregunta «Qu'est-ce qu'un homme révolté? Un homme qui dit non»²³, els qui lluiten contra la pesta ens il·lustren aquesta idea, ja que diuen no al sofriment, a la por, al mal; la revolta es concreta en els petits actes diaris i en l'encarnació, en la fraternitat del combat:

«Cette épidémie ne m'apprend rien, sinon qu'il faut la combattre à vos côtés. Je sais de science certaine [...] que chacun la porte en soi, la peste, parce que [...] personne au monde n'en est indemne. [...] Ce qui est naturel, est le microbe. La reste, la santé, l'intégrité, la pureté, si vous

²⁰ CAMUS, *LHR*, op. cit., p.32.

²¹ CAMUS, *LP*, op. cit., p. 259.

²² *Ibid.*, 217-218.

²³ CAMUS, *LHR*, p. 31.

voulez, c'est un effet de la volonté et d'une volonté qui ne doit jamais s'arrêter».²⁴

Paral·lelament a la figura de l'home revoltat apareix la moral de la responsabilitat. Segons Jacqueline Lévi Valensi, «par la souffrance provoquée, la conscience d'appartenir à une collectivité, la révolte est la 'première évidence' qui 'tire l'individu de sa solitude'»²⁵: el refús de resignar-se al mal, per a un mateix i per als altres, és el fonament d'una moral de la solidaritat i de la responsabilitat que condueix a l'essència de la resistència. La pesta no es pot negar, però els personatges s'oposen a ella i foragiten les temptacions de la covardia; en poques paraules, resisteixen. Alhora, aquesta moral del possible, conscient dels seus propis límits, no pretén canviar el món i els homes, sinó ajudar-los a viure i, en la mesura del possible, limitar les forces del mal i de la mort:

«C'est cela qui peut soulager les hommes et, sinon les sauver, du moins leur faire le moins mal possible et même parfois un peu de bien. Et c'est pourquoi j'ai décidé de refuser tout ce qui, de près ou de loin, pour de bonnes ou de mauvaises raisons, fait mourir ou justifie qu'on fasse mourir».²⁶

Així doncs, aquesta moral també ho és de l'acció, perquè els victòries absolutes s'aconsegueixen amb el recomençar tossut dels homes que no abandonen: «En effet, tout le monde devra tout recommencer. [...] D'une certaine manière c'est une vie nouvelle qui va commencer.»²⁷ S'han de buscar valors per a la vida i oposar-se al mal, però també s'ha d'assumir que el mal forma part de l'única realitat que existeix veritablement: «Je dis qu'il y a les

²⁴ CAMUS, *LP*, p. 251.

²⁵ LÉVI-VALENSI, Jacqueline, *La Peste d'Albert Camus*, París: Gallimard 1991, p. 84.

²⁶ CAMUS, *LP*, p. 251.

²⁷ *Ibid.*, 279.

fléaux et les victimes, et rien de plus. Si disaient cela, je deviens fléau moi-même, du moins, je n'y suis pas consentant.»²⁸ D'aquesta manera, descobrim com el món, el qual hem establert com –suposadament– el millor dels possibles, s'ha capgirat i res ja no és el que sembla: ara, l'home és un estrany en una existència que abans s'engalanava amb familiaritat i proximitat entre els éssers. De l'estranyesa curiosa a allò inadmissible de l'existència ens traslладem a la denúncia universal del mal, o sigui, de la pesta.

A partir de la fonamentació de la moral sobre l'evidència de la responsabilitat, apareix una concepció modesta del deure encarnada per Rieux:

«Il ne s'agit pas d'héroïsme dans tout cela. Il s'agit d'honnêteté. C'est une idée qui peut faire rire, mais la seule façon de lutter contre la peste, c'est l'honnêteté [...]. Je ne sais pas ce qu'elle est en général. Mais dans mon cas, je sais qu'elle consiste à faire mon métier».²⁹

Aquesta és la millor expressió que defineix el personatge, ja que per a ell el fonamental és fer bé la seva feina, que és una mena d'ascesi, de regla de vida, perquè cada dia es troba cara a cara amb l'escàndol que li suposa la mort. La idea que ell té de la feina i de la seva posada en pràctica va lligada a una exigència moral, amb la qual cosa la pesta representa tot allò que impedeix exercir, dins la llibertat i el goig, la feina de l'home. És per això que la malaltia és una «interminable défaite»³⁰; és per això que Tarrou afirma, en el seu llit de mort: «Je perds la partie.»³¹ Però també és per això que l'home posa tot el seu empeny en fer-li front sense recórrer a Déu ni en una vida futura: «Puisque l'ordre du monde est réglé par la mort, peut-être vaut-il mieux pour Dieu qu'on ne croie pas en lui et qu'on lutte de toutes ces forces contre la mort,

²⁸ Ibid., 252.

²⁹ Ibid., 164.

³⁰ Ibid., 131.

³¹ Ibid., 283.

sans lever les yeux vers ce ciel où il se tait.»³² Més encara, a *L'Homme révolté* Camus també afegeix que s'ha de reivindicar «un ordre humà on totes les respostes siguin humanes, c'est à dire, raonablement formulades.»³³ Així, Rieux no és un raonador, sinó una mena d'instint moral que desvia la mirada cap a aquell que pot ser guarit o salvat. Com a narrador té la consciència d'acomplir el seu deure de metge i d'home; es troba al centre de la lluita i tothom convergeix vers ell, que té l'exigència de veritat, de portar el testimoni de l'home. Malgrat tot, no busca transformar la seva vida en destí, sinó que la seva única ambició és la reivindicació moral del seu testimoniatge:

«Au milieu des cris qui redoublaient de force et de durée, qui se répercutaient longuement jusqu'au pied de la terrasse, à mesure que les gerbes multicolores s'élevaient plus nombreuses dans le ciel, Rieux décida alors de rédiger le récit qui s'achève ici, pour ne pas être de ceux qui se taisent, pour témoigner en faveur de ces pestiférés, pour laisser du moins un souvenir de l'injustice et de la violence qui leur avaient été faites, et pour dire simplement ce qu'on apprend au milieu des fléaux, qu'il y a dans les hommes plus de choses à admirer que de choses à mépriser.»³⁴

A més, el doctor il·lustra el cogito fundador del pensament de l'autor, és a dir, l'afirmació essencial «je me révolte, donc nous sommes.»³⁵ És aquí on es descobreix la presència del nosaltres que dona valor i sentit a la comunió amb els altres; es tracta d'un sentiment de pertinença a una col·lectivitat. Aquest sentiment de col·lectivitat que dibuixa la novel·la evoca una experiència concreta i que ateny a tothom, com per exemple el tancament de la ciutat.

³² *Ibid.*, 130.

³³ CAMUS, *LHR*, p. 40.

³⁴ CAMUS, *LP*, p. 308.

³⁵ CAMUS, *LHR*, p. 41.

«À partir de ce moment, il est possible de dire que la peste fut notre affaire à tous. Jusque-là, malgré la surprise et l'inquiétude que leur avaient apportées ces événements singuliers, chacun de nos concitoyens avait poursuivi ses occupations, comme il avait pu, à sa place ordinaire. Mes une fois les portes fermées, il s'aperçurent qu'ils étaient tous, et le narrateur lui-même, pris dans le même sac et qu'il fallait en s'arranger. [...] Cette histoire nous concerne tous».³⁶

El moviment mateix que va de l'absurd a la revolta obliga a passar de l'individual al col·lectiu. «Dans l'expérience absurde, la souffrance est individuelle. À partir du mouvement de révolte, elle a conscience d'être collective, elle est l'aventure de tous. [...] *Le mal* qui éprouvait un seul *homme* devient *peste collective*»³⁷: *la primera evidència treu l'home de la seva soledat ja que els ciutadans de la narració han de decidir «Si, oui ou non, ils étaient dans la peste, et si, oui ou non, ils fallait lutter contre elle.»*³⁸ *Una vegada es pren consciència de la situació, és responsabilitat de cadascú abandonar o ser honest i fer el seu deure, però no s'ha de deixar de banda el fet que la pesta posa tots els homes al mateix nivell, amb la qual cosa cada lluita individual formarà part d'una gran lluita col·lectiva: «C'est ainsi [...] qu'un sentiment aussi individuel que celui de la séparation d'avec un être aimé devint soudain, dès les premières semaines, celui de tout un peuple, et, avec la peur, la souffrance principale de ce long temps d'exil.»*³⁹

D'altra banda, els dos significats figuratius de l'epidèmia –l'ocupació alemanya i l'absurd– no són descrits d'una manera directa i naturalista, sinó que són presentats indirectament, simbòlicament, a través del relat realista de la malaltia. Evitant un relat directe i explícit sobre l'ocupació, Camus és capaç de romandre lliure de pressions contemporànies i de prejudicis personals que

³⁶ Ibid., 208.

³⁷ CAMUS, *LHR*, p. 26

³⁸ CAMUS, *LP*, p. 135-136.

³⁹ Ibid., 71.

haurien desfigurats alguns tractaments de la matèria o del tema. La representació simbòlica, en aquesta obra, descarta el partidisme i reté un sentiment genuí de moral de protesta. Donant una explicació simbòlica a la revolta contra l'absurd, l'autor és obligat a expressar les seves idees en imatges i a evitar el llenguatge conceptual. Alguns temes conductors de l'obra són, així, presentats a partir de situacions humanes concretes, alhora que defugen les connotacions sentimentals. L'ús d'un símbol dominant compensa l'abstracció: l'ocupació i l'absurd, l'experiència concreta i la idea especulativa, tots aquests elements es troben englobats i relacionats a través de la imatge única de la plaga. En conseqüència, l'absurd no queda confinat en una consciència d'un univers aliè del qual l'home no pot rebre un significat satisfactori, sinó que està present en una reacció o resposta a una situació determinada: «Ce qui est vrai des maux de ce monde est vrai aussi de la peste. Cela peut servir à grandir quelques-uns. Cependant, quand on voit la misère et la douleur qu'elle apporte, il faut être fou, aveugle ou lâche pour se résigner à la peste.»⁴⁰ A partir de cada personatge veiem quina és la resposta personal pel que fa al combat individual, la manera personal que té cadascú de donar una resposta davant la gran pregunta que suposa la pesta sense flaquejar en el deure quotidià.

Partint de l'experiència de la tirania i la guerra inicia la recerca d'una (o unes) afirmació moral dins el context de sofriment i desesper; això dóna forma al seu pensament, alhora que influeix molt la seva feina com a artista. Si els conflictes o els diferents problemes que caracteritzen el seu pensament es reflecteixen a les seves obres des de ben aviat, aquesta novel·la no és una excepció. La manera que té d'expressar-se es basa en la seva experiència personal i, per tant, la forma que li permet exterioritzar el seu pensament i la seva mateixa experiència és, en aquest cas, la novel·la, ja que ofereix més possibilitats de creació d'imatges, és a dir, que permet pintar el quadre d'una

⁴⁰ CAMUS, *LP*, p. 128.

idea, d'un esdeveniment, una lluita o una possible resposta. Revolta i felicitat, vet aquí el binomi que intenta conciliar i realitzar el propi Camus per a la seva pròpia vida: a ell no l'interessa ni l'heroisme ni la santedat: «Je me sens plus solidarité avec les vaincus qu'avec les saints. Je n'ai pas de goût, je crois, par l'héroïsme et la sainteté. Ce qui m'intéresse, c'est d'être un homme.»⁴¹

3. *La Peste* i els seus símbols: el mal i la condició humana

Camus no era un optimista ingenu que creia en l'eradicació total del mal, però tampoc era un pessimista que es queixava de la impossibilitat del bé. És per això que proposa una vida encaminada cap a la felicitat, però sent conscient que aquesta estarà limitada per la desgràcia. Què s'ha de fer, doncs, enmig d'un món empestat? Com hem d'actuar a cada instant?

El mal es troba, des dels inicis de la producció literària, en la majoria de les obres de Camus. De fet, ell mateix es troba amb el mal, i a partir d'aquí aquest té una preeminència especial al llarg de la seva trajectòria⁴². Convé ressaltar que podem parlar de tres tipus de mal: com a element constitutiu del món, com a revelador de l'arbitrarietat i com a component de l'existència humana⁴³. Inicialment, Camus no es preocupa per demostrar l'existència d'aquest mal; és acceptat per tots i, per tant, el que s'ha de fer és prendre'n consciència i fer-li front. Tanmateix, el mal forma part de l'estructura constitutiva del món i afecta, principalment, a l'home; no és possible eliminar-lo i sempre trobarà un punt dèbil en la humanitat per empestar-la, però el que no s'ha de fer és deixar-se vèncer. D'aquesta manera, si no es pot superar

⁴¹ *Ibíd.*, 253.

⁴² Ja sigui a través de la seva pròpia malaltia (tuberculosi) o a través de l'experiència de la II Guerra Mundial.

⁴³ DE FUENTES, Javier, *Estructura del comportamiento humano en Camus*, Madrid: Universidad Computense 1982, p. 87.

definitivament, el que es pot aconseguir és una petita victòria que, assolida a través de la lluita, dóna un sentit a la vida.

La pesta representa el mal amb totes les seves lletres, sota tots els seus aspectes i de la manera més intensa que es pugui imaginar. El mal s'encarna en la malaltia i la mortalitat que aquesta suposa, però també pot arribar a corrompre els homes des de dins; no només ho envaeix tot, sinó que també té una sèrie d'encarnacions socials i morals. L'existència és, pròpiament, la pesta: «Tout le monde, aujourd'hui, se trouve un peu pestiféré.»⁴⁴ Tothom està afectat per aquesta pesta, i el mal prové de l'existència de l'home en el món.

Efectivament, la pesta és el procés pel qual el concret es perd; els exiliats es troben en un estat abstracte, perquè la malaltia abstruï l'home del món. Aquesta és una de les problemàtiques fonamentals de l'obra, la qual posa de manifest que l'home es troba entre el concret i l'abstracte: el primer efecte de la pesta és l'abstracció; el segon consisteix en posar-se d'acord davant la interrogació que suposa definir el concret. D'altra banda, la malaltia revela, descobreix els homes. La ciutat és la imatge de la condició humana, i l'empresonament n'és el seu millor símbol. Des de l'inici de la narració, Orà es presenta ben situada, amb els seus hàbits, dins la seva manera de ser. Així, la ciutat és l'objecte i el fonament del relat: tota la crònica es desenvolupa dins el tancat d'Orà, la qual representa un món sense causes ni resultats; els homes només veuen l'ordre o la successió del temps. La ficció històrica de l'obra és presentada com a realitat i com a símbol a la vegada; hi ha una juxtaposició entre el relat simbòlic i el relat realista. Camus busca el xoc immediat, pretén fer veure que la imatge de la plaga és una manera de repensar els esdeveniments i fundar una moral. Tots els homes reconeixen la pesta, obren els ulls cap a ella; és una mena de necessitat que accepten. Tot i les temptacions metafísiques, els habitants de la ciutat són portats a la realitat de

⁴⁴ CAMUS, *LP*, p. 251.

la plaga, no a les seves causes, a les seves justificacions, els seus usos o el seu rescat. La seva sociabilitat, per dir-ho d'alguna manera, és l'únic bé humà que poden oposar al mal.

4. Conclusions: saber i vida, filosofia i literatura

La filosofia i la literatura s'han atret l'una a l'altra per tal de desenvolupar diferents formes d'atenció pel que fa a la vida humana i a les responsabilitats i passions dels homes evitant l'idealisme i la particularitat. La filosofia ha tingut les seves perplexitats inicials davant de certs temes i qüestions, alhora que també ha tingut les seves formes de desenvolupament de les seves idees i pensaments, incloent-hi meditacions, diàlegs, assajos, tractats, crítiques, entre d'altres. Per la seva banda, la literatura ha tingut les seves formes de recórrer a termes filosòfics generals, ja que compromet a tractar les particularitats amb les quals desenvolupa conceptes o teories. Tot i que els procediments i els punts de vista són diferents a l'hora de tractar els elements que suggereixen uns determinats temes, preocupacions o problemes, hem vist com l'origen afí entre les dues disciplines deixi entreveure una analogia que no deixa indiferent.

Tota obra artística té el seu propi mitjà d'expressió o una forma més o menys estàndard associada al tipus de contingut. Per tradició, i de forma bastant acceptada, es dóna per entès que la manera habitual de fer filosofia és a través de l'assaig, a través d'uns cànons establerts que marquen unes pautes sobre com hem d'escriure allò que volem transmetre. En aquest cas, i en certa manera, Camus és un transgressor. És cert que no deixa de banda els assajos, però també és cert que aquests no constitueixen el gruix, la part més important de la seva producció intel·lectual: la seva veritable producció filosòfica, la seva aportació més autèntica, personal i fonamental al discurs

crític de l'època emana, elementalment, de tot el conjunt que representen les seves obres de ficció.

La producció d'idees és múltiple i diversa; cada context històric té el seu horitzó d'allò que es pot pensar, cada filòsof té la seva perspectiva i, cada obra, la seva pròpia reflexió. No hi ha cap idea definitiva, ni cap que hagi estat totalment superada, perquè sempre és possible treure noves conclusions de plantejaments antics, tornar a pensar en problemes que semblaven resolts. Camus va tenir clar que no hi ha cap idea fixa que puguem donar per certa de manera inequívoca; no es tracta d'escepticisme, sinó de saber quins són els límits de l'ésser humà. És per això que, simplement, va voler compartir les seves inquietuds i idees; si va ser un assagista filosòfic insuficient o insatisfactori en alguns aspectes, va saber-ho superar amb èxit convertint-se en un creatiu artista de pensaments filosòfics. Hi ha una relació molt estreta entre les seves idees i la manera com va concebre la literatura: aquesta i l'art en general han de ser una pintura de l'experiència.

Potser és cert que se li pot trobar a faltar una sistematització –que ell mateix, voluntàriament, va abandonar–, però a canvi es mostra més partidari, al llarg de la seva obra, d'escodrinyar l'existència de l'home des d'una perspectiva fonamentalment subjectiva i concreta, individual, personal, íntima. El seu tipus de filosofia és la que no es pregunta per l'ésser, la que s'allunya de tota sistematització, la que defuig el llenguatge conceptual i la que utilitza els mites i tots els elements simbòlics per a expressar-se. Efectivament, va conrear tant el gènere de la novel·la com l'assaig o el teatre; va ser conscient de la seva inspiració i talent artístic, i va utilitzar aquest avantatge per reforçar els seus pensaments més filosòfics. «Ceci est un effort pour comprendre mon temps», afirma a l'inici de *L'Homme révolté*⁴⁵: la seva preocupació, el seu desig principal va ser comprendre, és a dir, integrar-se, viure de forma coherent,

⁴⁵ CAMUS, *LHR*, p. 22.

acceptar el combat silenciós i perpetu de l'home amb el món i la realitat en un moment en què les arrels de l'existència i la condició de l'home comencen a ser interrogades. És per això que utilitza aquesta barreja de racionalitat i mite, filosofia i literatura, ja que no pretenia res més que ressaltar la travessa i la fi del recorregut humà. Amb tot, era conscient d'una suposada falta de perfeccionament formal? És evident que coneixia profundament els aspectes de la filosofia en general i de les filosofies particulars, com ara la hegeliana o la marxista, per la qual cosa és molt possible que l'assaig li servís de fil conductor, de guia ordenadora de les seves idees essencials, mentre que les novel·les o les obres de ficció funcionaven com una explicació aclaridora dels conceptes més vagues. Així ho anuncia, també, a l'inici de *L'Homme révolté*: «Il doit être possible d'y chercher un fil conducteur. Les pages qui suivent proposent seulement [...] une hypothèse de lecture. Cette hypothèse n'est pas la seule possible; elle est loin d'ailleurs de tout éclairer.»⁴⁶ Així doncs, la literatura funciona com una crítica alternativa: no pas com a refugi del món, sinó com una altra crítica del món, una obertura a ell; l'art funciona com un altre tipus d'experiència particular en el món i del món, representa un altre ventall de possibilitats noves i diferents d'una experiència.

Camus va entendre que les ambicions de la filosofia i la literatura havien de renéixer, ser més modestes i convertir-se en un dels components centrals de l'existència humana. Així, la filosofia també es converteix en l'articulació absoluta de la seva responsabilitat; no desenvolupa el seu pensament en salons literaris, intel·lectuals o en torres acadèmiques, sinó que sorgeix de la mateixa vida, alhora que acompanya la vida i representa un esforç tenaç i persistent per intentar respondre les seves preguntes desafiantes i els seus reptes. Potser la filosofia de Camus no una filosofia del tot, és a dir, tal i com entenem un sistema de pensament i una sèrie de pautes que marquen un camí o unes idees

⁴⁶ *Ibid.*, 29.

a seguir. No és una filosofia teòrica o acadèmica, sinó que la filosofia és una part de la vida inseparable de la creació literària que en segueix. El seu pensament és emotiu, impulsor i apassionant precisament perquè se les heu amb l'existència en ella mateixa, i les preguntes provenen de l'ansietat més profunda de l'experiència humana específica, és a dir, d'ell mateix. És ell mateix qui es pregunta com podem lluitar contra el mal, si podem portar una vida de consciència i responsabilitat. Les seves obres són un viatge on no va ambicionar oferir solucions teòriques per a problemes teòrics, sinó que va intentar aportar respostes, les quals, si va aconseguir aportar-les, provenien de d'existència concreta: el fluir del seu pensament anava de la mà del ritme de la seva mateixa existència.

D'aquesta manera, a partir de *La Peste* i el seu joc de símbols, es pot comprovar com el pensament de Camus és molt més profund, molt més laberíntic del que pot semblar en un primer nivell. El que pretén posar sobre la taula amb aquesta obra no és, solament, la qüestió del mal i la resta d'elements que en deriven, sinó que presenta implícitament quina és l'opció o les opcions davant dels obstacles. L'alternativa que presenta és la que prové de la seva pròpia convicció i vivència, és a dir, la necessitat de lluitar la plaga i encarar-se conjuntament a allò que els afecta a tots com a grup. En un nivell literari, la novel·la pot presentar alguna similitud i alguna reminiscència sobre la II Guerra Mundial quant a la lluita incansable contra l'arbitrarietat del mal en un món sense sentit filosòfic, però en un segon nivell es pot distingir la manifestació de la naturalesa humana a partir dels models que ofereix l'obra: «À la fin, c'est trop bête de ne vivre que dans la peste. Bien entendu, un homme doit se battre pour les victimes. Mais s'il cesse de rien aimer par ailleurs, à quoi sert qu'il se batte?»⁴⁷ Els valors humans, tot allò que podem extreure d'aquests models pel que fa a les actuacions i actituds, són cartes que

⁴⁷ CAMUS, *LP*, p. 254.

Camus deixa sobre la taula per tal que cadascú agafi la seva. Amb tot, no es tracta únicament d'interdisciplinarietat, ja que les obres de Camus serveixen d'exemple a les seves idees, creen una història de ficció a partir de les experiències reals, amb la qual cosa el que sempre acabem trobant en ell és la sinceritat d'un recorregut viscut en primera persona.

5. Bibliografia

CAMUS, Albert,

___ *Carnets. Janvier 1942 – Mars 1951* (Folio5618), vol. I, París: Gallimard 2013.

___ *Essais*, ed. Roger Quilliot (Bibliothèque de la Pléiade), París: Gallimard, 1972.

___ *La Peste*, París: Gallimard, 1975.

___ *L'Homme révolté* (Idées, 35), París: Gallimard 1951.

___ *Le Mythe de Sisyphe: essai sur l'absurde* (Essais, 11), París: Gallimard, 1989.

DE FUENTES, Javier; *Estructura del comportamiento humano en Camus*, Madrid: Universidad Computense de Madrid, 1982.

GIRARD, René, *Literatura, mimesis y antropología*, trad. Alberto L. Bixio (Hombre y Sociedad), Barcelona: Gedisa, 1984.

LÉVI-VALENSI, Jacqueline; *La Peste d'Albert Camus* (Foliothèque, 8), París: Gallimard 1991.

ORTEGA Y GASSET, José, *Qué es filosofía?*, Madrid: Alianza 2005.

UNAMUNO, Miguel, *Del sentimiento trágico de la vida*, Madrid: Espasa-Calpe 1971.